

דפוסי פעילות ציונות בארץ ישראל

הגורמים לעליית יהודים לארץ ישראל : (1882-1914 עליות ראשונה ושניה)

1. סכנה לקיום הפיזי וגזירות כלכליות ברוסיה-

הפרעות ביהודי רוסיה-"סופות בנגב" פרעות קייסניב והפרעות בעקבות מהפכת 1905 איימו על חייהם של היהודים וגרמו ליציאה המונית מבוהלת מארץ זו. רובם היגרו לארה"ב, מעטים כ-2% לא"י. כמו כן, המדיניות האנטי-יהודית של השלטון ברוסיה שהתבטאה בגזירות והגבלות כלכליות, הגבירה את מצוקתם הכלכלית של היהודים. גורם מדרבן : האפשרות לקנות קרקעות בא"י ולהתפרנס מעמל כפיים.

2. חלל ריק בתנועה הציונית-

הכשלון בהשגת צ'רטר, הויכוח על אוגנדה והזעזוע בעקבות מות הרצל חיזקו את הציונות המעשית שהטיפה לעליה ולהתיישבות. העליה לא"י- פעולת מחאה של "ציוני ציון" נגד ההצעה להתיישבות במזרח אפריקה (אוגנדה).

3. "קול קורא מא"י"-

קריאתו של המורה יוסף ויתקין לצעירים יהודים ברוסיה לעלות ארצה ולעבוד את אדמתה הייתה גורם מדרבן לעליה.

מאפייני העולים :

1. כ-80,000 עולים (בשתי עליות), הרוב-ממזרח אירופה, חלק מהבלקן ומארצות האיסלם, כגון תימן.

2. רוב העולים מסורתיים, בני המעמד הבינוני, בעלי משפחות.

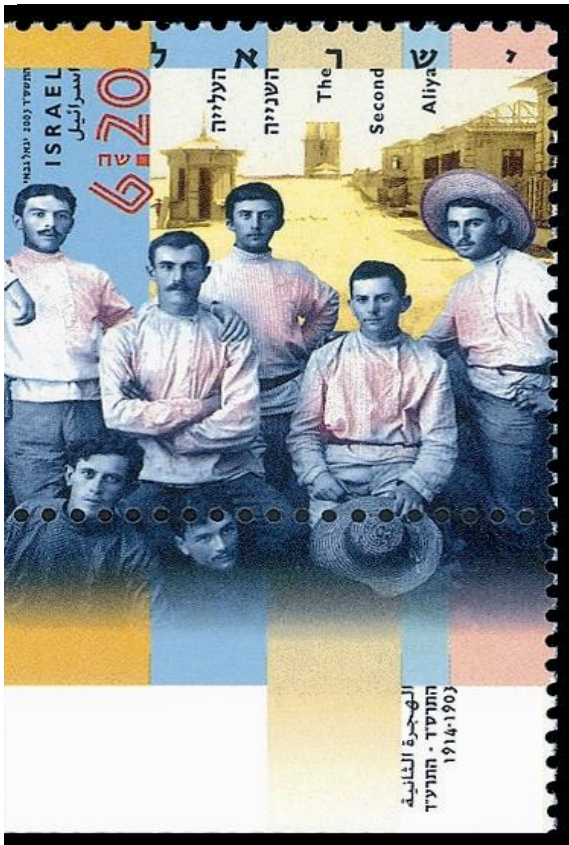
3. התיישבו בעיקר בערים 0בעיקר בערי הקודש), השאר, בעיקר חברי אגודות "חובבי ציון" פנה להתיישבות, והקים מושבות.

4. בין העולים היו גם צעירים אידיאליסטיים, בעלי השקפות סוציאליסטיות, ששאפו להקים חברה שוויונית בארץ ישראל. לכן פנו להתיישבות שיתופית והקימו את הקבוצה.

עגורים

www.agurim.co.il

בול העלייה השנייה

תצלום סטודיו של עולים. העלייה אופיינה ע"י צעירים (וגם צעירות) רווקים.

בול העלייה הראשונה

משפחת ליבוביץ' הביל"ויית בגדרה, 1898. בית הפקידות בזכרון יעקב, שנבנה ב 1892, על-יד הברון רוטשילד לשימוש פקידיו; וכיום משמש את מוזיאון העלייה הראשונה.

בתקופת העליה ה-1 וה-2 קמו מסגרות שונות:

א. **בתחום ההתיישבותי** - צורות התיישבות חדשות.

ב. **בתחום הבטחוני** - הקמת "השומר".

ג. **בתחום הפוליטי** - מפלגות פועלים ציוניות.

ד. **בתחום התרבותי** - פיתוח השפה העברית.

ה. **מסגרות ואישים מסייעים** - הברון רוטשילד, המשרד הארץ-ישראלי.

בתחום ההתיישבותי : צורות התיישבות חדשות (1881-1914).

ההתיישבות היהודית בתקופה זו (עליות : ראשונה, ושנייה) התרכזה באזורים : שפלת החוף, השומרון והגליל המזרחי. קמו צורות התיישבות חדשות :

א. המושבה-

מאפיינים :

1. התיישבות חקלאית פרטית על בסיס משק פרטי, בית מגורים משפחתי, בעלות פרטית על הקרקע (נקנתה בכספם של המתישבים).

2. אין שותפות בעבודה ובכלים - ניהול עצמאי של המשק על ידי כל מתיישב.

3. עבודה שכירה - האיכרים העסיקו במשקם עובדים שכירים, בעיקר פלחים ערבים מכפרי הסביבה.

4. התבססות בדרך כלל על ענף חקלאי אחד : מטעים (גפנים, הדסים וזיתים) או פלחה (תבואה).

5. אורך חיים מסורתי במושבות בגלל זיקת המתישבים ("חובבי ציון") למסורת. דוגמאות למושבות: ראשון-לציון, זכרון-יעקוב, פתח-תקווה, ראש-פינה.

ב. הקבוצה-

מאפיינים :

1. התיישבות חקלאית שיתופית המתבססת על חיי שיתוף ושוויון חברתי-כלכלי, בעבודה, בחינוך, ברכוש (אין רכוש פרטי), בקבלת החלטות. חיי קהילה שיתופיים- חדר-אוכל, בית ילדים, מכבסה, בית תרבות.
2. קרקע לאומית- נקנתה על ידי קרן קיימת לישראל (תרומות כספיות של יהודי הגולה).
3. עבודה עצמאית- אין העסקת עובדים שכירים כדי שלא לנצל עבודת הזולת. האידיאל- מימוש רעיון גאולת הקרקע וכיבוש העבודה באופן עצמי.
4. התבססות של משק מעורב- פרט למטעים, גם ענף בעלי-חיים (רפת, לול), ירקות, תבואה. הקבוצה הראשונה : דגניה.

ג. התיישבות עירונית - (הקמת תל-אביב כעיר העברית הראשונה)

לאור תנאי הדיור והבריאות הקשים ביפו, קמה אגודת "אחוזת בית" ובעזרת המשרד הארץ-ישראלי רכשו חברה קרקע ליד יפו, והקימו ב-1909 את בתיה הראשונים של שכונה עברית חדשה. שמה הוסב אחר כך לתל-אביב. הרחוב הראשון- הרצל, ובקצהו גימנסיית "הרצלייה". יושב-ראש ועד השכונה- מאיר דיזינגוף. השכונה התפתחה, נרכשו אדמות נוספות, ונבנו שכונות חדשות- וכך נבנתה העיר תל-אביב. עד שנת 1914 היו בה 1,400 איש. מוסדות ציבור וציוניים העבירו משרדיהם לעיר החדשה, והחלו לקום בה בתי מלאכה.

פעילויות בתחום הבטחון - הקמת ארגון "השומר":

הרקע-

התקפות שוד תכופות של כנופיות ערביות מאורגנות על המושבות היהודיות, תוך שיתוף פעולה עם השומרים הערבים. קבוצת חברים הקימה אגודה חשאית בשם "בר גיורא", ואחר כך הוסב שמה ל"השומר"- ארגון שמירה עברי.

מטרות:

1. שמירה עברית- לחזק את בטחון החיים והרכוש של היהודים במושבות על ידי העברת השמירה הערבית לידיים יהודיות (כיבוש השמירה)
2. הגנה עצמית- להשתחרר מהתלות בשומרים הערבים במושבות.
3. כיבוש העבודה- חיזוק העבודה העברית במושבות, שילוב השמירה עם עבודה והתיישבות חקלאית.
4. יצירת יהודי חדש בארץ-ישראל- השונה מהיהודי בגולה- שומר אמיץ, עובד ומתיישב, מגן על עצמו, דובר עברית, חדור תודעה ציונית.
5. הגנה על הכבוד היהודי- שינוי תדמית/ערכי של היהודי בעיני הערבים- אמיץ בעל רוח לחימה ויודע להגן על עצמו.

פעולות:

- א. הארגון קבע תקנון, וחבריו עברו הכשרה ואימון למשימות הגנה ושמירה: ספורט, רכיבה, שימוש בנשק, לימוד מנהגי הערבים (שפה, לבוש, מנטליות)
- ב. כיבוש הדרגתי של השמירה במושבות היהודיות- זה החל במושבות הגליל התחתון: הראשונה – סגירה בה הוחלף השומר הצ'רקסי בשומר יהודי. אחריה- מסחה (כפר תבור).
- ג. בעקבות השמירה היהודית באו גם פועלים יהודים למושבות. הארגון הקים גדודי עבודה להכשרת אדמות להתיישבות יהודית. החברים פנו בעצמם להתיישבות והקימו את המושב תל-עדשים.

פעילויות בתחום החינוכי- תרבותי

המטרה -תחיית השפה העברית ופיתוחה כחלק חשוב מהתחייה הלאומית.

אליעזר בן-יהודה פעל להפיכת העברית לשפת דיבור יומיומית, ולשפת הוראה בבתי-הספר : הוציא עיתונים וספרים עבריים, חיבר מילון עברי, חידש מילים וכו'. גולת הכותרת- הקמת ועד הלשון העברית להפצת השפה ולחידושי לשון. בראשון-לציון- בית-ספר עברי ראשון, גן ילדים עברי. כן הוקמו גימנסיות עבריות ביפו ובירושלים, ובעקבותיהם קמו מוסדות חינוך עבריים ברחבי הארץ.

בעקבות תחיית הלשון, התפתחו גם הספרות, התיאטרון, והעיתונות העבריים. בתקופה זו קמה הסתדרות המורים כאיגוד מקצועי, אך פעלה גם למען השלטת העברית בבתי-הספר, וניהלה את המאבק הציבורי ב"ריב הלשונית" (מלחמת השפות). בחיפה עמד להיפתח הטכניון ביוזמת חברת "עזרה", ולידו בתי-ספר תיכון ריאלי. זו דרשה ששפת ההוראה בשני המוסדות תהיה גרמנית (העברית דלה במונחים טכניים ואין ספרי לימוד). הסתדרות המורים, בתמיכת היישוב הציוני בארץ, יצאה למאבק למען הנהגת העברית בטכניון, והכריזה שביתה של מורים ותלמידים במוסדות "עזרה" בארץ. לבסוף הושגה פשרה : בית- הספר הריאלי יהיה כולו עברי, ואילו בטכניון- רק פיסיקה ומתמטיקה יילמדו בעברית. למעשה הטכניון נפתח רק לאחר מלחמת העולם הראשונה (1918), ושפת ההוראה בו הייתה עברית בלבד.

העברית במאבק הביא לפריצת דרך בחינוך העברי : העברית חדרה בהדרגה לכל בתי-הספר, והפכה לשפת הלימוד הרשמית. "מוסדות עזרה" החלו להיסגר, וקמו בתי-ספר עבריים חדשים בהם היקנו לתלמידים חינוך עברי-לאומי.

פעילויות בתחום הפוליטי - הקמת מפלגות פועלים ציוניות

בתקופה זו פעלו שתי מפלגות פועלים ציוניות:

א. "פועלי ציון" - מפלגת פועלים ציונית סוציאליסטית שפעלה בקרב הפועלים העבריים בערים (פועלי תעשייה ובניין).

ב. "הפועל הצעיר" - מפלגת פועלים ציונית לא סוציאליסטית שפעלה בעיקר למען הפועלים בחקלאות במושבות.

הצורך בהקמת המפלגות:

1. המצב הכלכלי-חברתי הקשה של העולים (בעיקר אבטלה) הצריך הקמת מסגרות סיוע בתחומים שונים.

2. המאבק על כיבוש העבודה במושבות הצריך גוף מלוכד.

מטרות ודרכי פעולה:

1. סיוע לפועלים עבריים בעיר ובכפר: מטבחי פועלים (מזון לנוקקים), הלוואות, לשכות עבודה, קופות חולים, הנחלת הלשון וכו'.

2. מאבק על כיבוש העבודה והשלטת העבודה העברית + שיפור מעמדו ותנאי עבודתו של הפועל העברי. האמצעי - הקמת מעמד פועלים חזק ומלוכד.

3. עידוד התיישבות חקלאית שיתופית - כדי להגשים את רעיון העבודה העברית וכיבוש האדמה, לפתור בעיית האבטלה, ולקדם ערכי השוויון וחיי השיתוף בקרב הפועלים.

4. טיפוח תרבות עברית - על ידי הנחלת הלשון, הקמת ספריות ציבוריות.